

Waarvoor gebruiken we de Nieuwe Ruimte na de Krimp?

Voor water en landschap!

Het vooruitzicht op demografische krimp wordt inmiddels algemeen aanvaard. Maar het gaat hier om een langzaam proces. Vooral nog is er sprake stagnatie in de groei. Eerst in de late jaren twintig of de jaren dertig zet een trage krimp in. Maar dat neemt niet weg dat we nu al moeten voorsorteren op wat komen gaat. Want we hebben die nieuwe ruimte die we met de krimp kunnen vrijspelen hard nodig. Het water in onze delta heeft meer ruimte nodig. Ook natuur en landschap hebben meer ruimte nodig. De stedenbouw moet zich daarnaar voegen. Waterbouw gaat voor stedenbouw! Dat heeft consequenties voor het stedelijk patroon van ons land. Een verdere stedelijke concentratie in het lage dichtbevolkte westen des lands ligt daarbij niet langer voor de hand. Andere stedelijke accenten moeten gelegd worden, niet alleen uit economische overwegingen, maar ook uit ecologische, economische én culturele.

Het taboe op de krimp is in het afgelopen decennium verrassend snel doorbroken. Het taboe op de combinatie van krimpende bevolking met wassend water is nu aan de beurt om geslecht te worden. Deze combinatie van twee processen, door ons dubbelkrimp gedoopt, (zie www.dubbelkrimp.nl) doet zich het sterkst gevoelen in het dichtbebouwde en laaggelegen westen des lands. Daarbij is de stijgende zeerspiegel is natuurlijk niet het enige punt. Een minstens zo belangrijk probleem vormen de sterkere fluctuaties in de toevoer van rivierwater. In geval van relatieve rivierwaterschaarste doet de zoutwaterdruk en het gevaar van verzilting zich des te sterker gevoelen. Ter handhaving van de zoetwatercultures in het lage westen des lands werd in de plannen van de Deltacommissie Veerman uit 2008 voorzien in een verhoging van het IJsselmeerpeil van anderhalve meter. Welke oplossingen ook gekozen worden, duidelijk is wel dat de dynamiek van het water vraagt om beduidend meer 'waterwisselruimte' in de vorm van bijvoorbeeld waterbergingen, bergboezems en wat dies meer zij dan waarin nu voorzien is. Extra ruimte die niet of in veel minder mate gebruikt kan worden voor bebouwing. Bovendien is het overstromingsgevaar een punt van zorg aandacht. Dat speelt natuurlijk ook in het rivierengebied, maar nergens is de dichtheid van bevolking en bebouwing zo sterk als is in het westen des lands. Bovendien liggen bepaalde polders, met name in de Zuidvleugel van de Randstad, wel angstaanjagend laag. Niet voor niets wordt er in één van de aanbevelingen van de Deltacommissie Veerman voor gepleit dat de keuze van bouwlocaties gebeurt op basis van een overstromingsrisicoanalyse. Een dergelijke analyse werd indertijd gemaakt door het Ruimtelijk Planbureau (thans: Planbureau voor de Leefbaarheid) voor Dijkkring 14, een gebied dat het Groene Hart en een groot deel van de Randstad beslaat.

De toekomst van de vier stedelijke hoofdsteden

De allereerste vraag is nu welke consequenties een en ander op termijn gaat hebben voor de ontwikkeling voor de vier belangrijkste stedelijke assen van Nederland. Het gaat hier om de volgende assen. Allereerst de as Amsterdam - Utrecht, oftewel de Noordvleugel van de Randstad. Ten tweede de Dubbelstad Rotterdam - Den Haag met contreien en een extensie naar de Drechtsteden, kortom de Zuidvleugel van de Randstad. Als derde hebben we Brabantstad of Zandstad, een steeds serieuzer concurrent van de Randstad. Tenslotte een in deze tijden van crisis

opmerkelijk succesvolle stedelijke nieuwkomer, de as Groningen - Assen met een uitloper naar de booming Eemshaven. Wat allereerst opvalt als we de watersituatie in deze vier stedelijke zones vergelijken is dat van de vier slechts één de vier stedelijke assen over de hele linie veilige droge voeten heeft, dat is Brabantstad. Een riviertje als de Dommel heeft natuurlijk zijn kuren, maar van een waterwolf is geen sprake. Natuurlijk vragen ook dergelijke bekenstelsels extra speelruimte, maar de reikwijdte daarvan is onvergelykbaar met de problematiek van de grote rivieren en van het lage westen des lands. Twee stedelijke assen hebben één natte en één relatief droge pool, de Noordvleugel van de Randstad (van Waterland tot en met het Gooi en Utrechtse Heuvelrug) en de Groningen - Assen (vanuit Groningen het Drents plateau op. Eén van de vier assen heeft bijna alleen maar vocht in overmaat: de zuidvleugel van de Randstad, waar de grote rivieren de zee ontmoeten. Eigenlijk bieden hier alleen de nieuwe duinen en de zandmotor-in-wording ter hoogte van de Westlandse Kust nog een beetje ruimte voor enige stedelijke accentverschuivingen.

De conclusies uit dit alles zijn:

> Mochten er nog op weg naar de krimp nog kleine nagroeigolfjes zijn, dan is daar eigenlijk alleen plaats voor in Zandstad. De ligging van Brabantstad is uitermate strategisch in het groene hart van de driehoekstad Randstad – Vlaamse Ruit – Rhein-Ruhrgebied. Niet voor niets is Brabantstad uitgegroeid tot een rivaal van de Randstad.

>De twee assen in de Randstad komen in aanmerking voor extra krimp. Niet alleen om hydrologische redenen maar ook om economische en ecologisch-landschappelijke redenen. De concentratie van de verstedelijking in de Randstad lijdt aan de wet van de afnemende meeropbrengst. De verstedelijking heeft tot verstopping van de regio geleid, en niet alleen tot een verkeersopstopping. Een goede inpassing van infrastructurele ingrepen brengen hier onevenredig hoge kosten met zich mee. De leefbaarheid staat sterk onder druk. Bovendien is de Randstad allang niet meer hét economische trekpaard van de natie. Was de Randstad in de jaren zestig goed was voor 60% van het Bruto Binnenlands Product, in de jaren negentig was dat gezakt tot 47%.

>Het Noorden moet er voor waken niet in dezelfde fout als de Randstad te vervallen. Men hoede zich ervoor de landschappelijke kip met de gouden eieren te slachten. Hier moet de taal van het landschap gesproken worden. De groen-blauwe ruimte is de kracht van het Noorden. De Veenkolonieën bijvoorbeeld kunnen zelf de nodige waterbergende ruimte bieden, gevoed door hemelwater. Hierdoor kan afgezien worden van waterafvoer vanuit het IJsselmeer naar de Veenkolonieën en hoeven minder vergaande ingrepen uitgevoerd te worden om het IJsselmeer als zoetwaterreservoir voor het Groene Hart te laten fungeren dan in het Plan Veerman wasa voorzien - zie een recent onderzoeksrapport van Alterra.

De Groenblauwe S-bocht en het Groenblauwe Hart

De contramal van het rood van de vier stedelijke hoofdassen is de Groenblauwe S-bocht die van de Zeeuwse delta die naar het noordoosten loopt: via de Betuwe, via Gelderse vallei en IJsselvallei (met de Veluwe daartussen in), via het IJsselmeer tot en met de Waddenzee. Op Europees schaalniveau bezien is dit de zone waarmee Nederland het meeste bijdraagt tot de biodiversiteit van het werelddeel. Het is ook de zone waar waterdynamiek e volle ruimte verdient en prioriteit ten opzichte van verstedelijking. Een waterdynamiek die bovendien niet alleen mogelijkheden voor de natuur. maar ook voor duurzame voedsel- en energieproductie door het uitbuiten van bijvoorbeeld in verschillen en overgangen tussen diverse watermilieus. Soortgelijke mogelijkheden biedt het Groene Hart van Holland tussen de twee vleugels van de Randstad in, maar dan natuurlijk op bescheidener schaal en niet alleen als Groen Hart, maar vooral ook als Blauw Hart. Speciale

aandacht verdient hier het erfgoed van dijken, polderkades, boezems en ander waterstaatkundig erfgoed dat op zijn beurt deels ingezet zou kunnen worden voor de nieuwe inrichting van een fijnmazig patroon van watermilieus.

De Groenblauwe S-bocht kan fungeren als een aansprekend ruimtelijk logo waar een sterke wervende werking van uit zou kunnen gaan. De bocht sluit aan bij gedachten over superreservaten zoals onlangs gelanceerd door het Wereldnatuurfonds, zoals een superreservaat voor de Zeeuws-Zuid-Hollandse delta en één voor het Rivierengebied. Maar wij zouden verder willen gaan, niet alleen wat betreft de schaal waarop geopereerd wordt maar ook wat betreft de benaderingswijze. Wij bepleiten een brede benaderingswijze die meer behelst dan natuur alleen. De mogelijkheden van de waterdynamiek voor duurzame energie- en voedselproductie is het waard als een sterk punt van de S-bocht te ontwikkelen. De uiteenlopende waterpeilen en (zoute, brakke, zoete) watermilieus die de S-bocht rijk is en kan worden verdienen het tot proeftuinen voor innovatieve projecten te worden. De S-bocht is daar de aangewezen ruimte voor. In een brede benaderingswijze van het landschap mag de culturele component evenmin ontbreken. Dat vereist kennis van en feeling voor de taal van het historisch gegroeide landschap. Daarbij gaat het niet alleen om het landschap in zijn fysieke verschijningsvorm maar ook om de achterliggende geo-economische en -politieke dimensie. De S-bocht herbergt zelf die dimensie. Als ruimtelijk logo roept de S als het ware vanzelf het beeld op van een Nederland dat uit drie landsdelen bestaat: Noorderland, Randstad en Zuiderland. Daarbij is de S zowel grens als contactzone. Elk landsdeel heeft zijn eigen (politieke) cultuur en geo-economische oriëntatie. Het Noorden richt zich met groeiend succes op Noord-Duitsland en Skandinavië, het Zuiden op Vlaanderen en Rhein-Ruhrgebied.

Jan Dirk Dorrepaal (ruimtelijk organisatiekundig adviseur) en Steven van Schuppen (cultuurhistoricus) zijn de initiatiefnemers van www.dubbelkrimp.nl. Publicaties o.m.: *Nederland krimpt, Noorderland groeit*; in: *Noorderbreedte 2006*, en *Holland Noordzeeland. Nieuwe kansen voor landsdeel Randstad Holland in de 21^e eeuw*; Uitgeverij Open Kaart 2009